

gwyfaddawdu â'r byd modern yn anghymharus â'r ffydd Iddewig. O'r safbwynt Tra-Uniongred yma, dydy Uniongrededd modern Hirsch yn y bedwaredd ganrif ar bymtheg neu Sacks yn yr unfed ganrif ar hugain ddim yn ymddangos yn rhy draddodiadol; yn hytrach, credant nad yw'n ddiog traddodiadol.

Tra-Uniongrededd

Mae hwn yn label arall sy'n cael ei ddefnyddio gan rai Iddewon am rai sydd â safbwynt gwahanol (ac anghywir, yw'r awgrym). Yn sicr, ni fyddai'r rhai sy'n cael eu galw'n Dra-Uniongred yn defnyddio'r disgrifiad hwn eu hunain. Yn eu barn nhw, Iddewon duwiol neu draddodiadol ydynt, a dim byd arall. Yn wir, un o'r problemau gyda'r termau am wahanol ganghennau Iddewiaeth yw bod aelodau gwahanol fudiadau oll yn credu mai nhw sy'n mynegi hanfod Iddewiaeth. Felly, fel y cawn weld yn y bennod nesaf, mae'r mudiad Diwygiedig yn pwysleisio natur esblygol Iddewiaeth halachaid ac yn hawlio ei bod yn y llinach honno. Y grŵp sydd dan sylw yma, o dan bennawd 'Tra-Uniongrededd', yw'r enghraifft orau o blith y gwahanol grwpiau Iddewig o ba mor annigonol yw labeli, a sut mae'r labeli hynny yn creu camargraff a rhoi gwybodaeth gamarweiniol i bobl sy'n ceisio eu deall.

Chasidiaeth

Yn y lle cyntaf, dydy'r Tra-Uniongred ddim yn grŵp unffurf. Mae dwy brif ffrwd. Mae'r cyntaf, y traddodiad Lithwanaidd, yn pwysleisio astudio'r Talmud yn yr *yeshivah* (neu'r academi, gweler disgrifiad pennod 8). Mae'r ail yn pwysleisio'r Torah hefyd, ond ynghyd ag agwedd gyfriniol. Chasidiaeth yw enw'r mudiad yma, o'r Hebraeg *chasid* ('duwiolfrydig', lluosog *chasidim*). Cafodd y term 'chasid' ei ddefnyddio am Iddewon duwiol a oedd yn gwrthsefyll ymosodiadau ar eu ffydd yn yr ail ganrif COG, ond roedd y mudiad Chasidig a darddodd yn nwyrain Ewrop yn y ddeunawfed ganrif, yng ngwlad Pwyl a Lithwania, yn enwedig, yn fwy o ddiwygiad nag o wrthsefiad. Roedd yn apelio at werin Iddewig orthrymedig y gwledydd hynny, ac roedd fel diwygiad am ei fod yn ceisio dwysau defosiwn, dod â phobl yn nes at y dwyfol drwy ffyrdd hapus o addoli, yn enwedig canu a dawnsio. (Mae rhai alawon Chasidig yn deimladwy iawn, ac mae'n hynod sut mae hyd yn oed y rhai araf yn creu awydd i ddawnsio.) Roedd eu rabiniaid, y *rebbe*s, yn gymeriadau carismatig oedd yn dilyn ysgolheictod heb elfen ysbrydol ynddi. Sylfaenydd y mudiad oedd Rabbi Israel ben Eliezer a gafodd yr enw *Baal Shem Tov* ('Meistr yr Enw Da', sef enw Duw) neu

hynny'n egluro nid yn unig y gwahaniaethau yn yr arddull ond hefyd y ffaith fod y 39 pennod gyntaf yn sôn yn bennaf am y cyfnod cyn y Gaethglud, fod 40-55 yn dod o gyfnod y Gaethglud, a 56-66 o'r cyfnod wedi'r Gaethglud. Mae'r datblygiad yma ar sail barn Ibn Ezra yn cael ei dderbyn gan y rhan fwyaf o ysgoleigion heddiw. Mater arall yw a ydy'r rhan fwyaf o Iddewon Uniongred yn derbyn hynny. Yn bwysicach, mae Uniongrededd yn gwrthod unrhyw awgrym na chafodd y Pentateuch cyfan ei roi i Foses ar fynydd Sinai. Dydy Uniongrededd ddim yn gwahaniaethu rhwng arddweud a datguddiad, yn gyffredinol, gwahaniaethu pwysig ym marn Iddewon an-Uniongred. Mae'r Uniongred yn credu fod y Pentateuch wedi cael ei drosglwyddo i Moses, ond nid drwy ddulliau corfforol. O ganlyniad, maen nhw'n gwrthod unrhyw feirniadaeth feiblaidd o'r Pentateuch. Mae'r ffaith y gallai beirniadaeth o'r fath niweidio'r ffydd Iddewig yn amlwg yng ngwaith Baruch Spinoza (1632-77). Roedd dylanwad Spinoza, un o sylfaenywyr yr oleuedigaeth resymegol, ar syniadau gorllewinol yn gyffredinol yn fawr iawn, er nad oedd mor ddylanwadol yn ei gymuned Bortiwgiaidd ei hun yn Amsterdam. Achosodd cwestiynau ynglŷn ag awduraeth y Beibl iddo wadu'r holl syniad o ddatguddiad. Rhwesm dynol, nid Duw oedd ar waith yn y Beibl. Byddai llawer o feddylwyr mawr Iddewig yn cymryd rhan yn y ddadl hon, yn enwedig Moses Mendelssohn (1729-86), a geisiodd wneud y Beibl yn ddealladwy i ddarlennwyr modern drwy gyhoeddi trosiad Almaeneg gydag esboniadau ysgolheigaidd Iddewig. Ystyrir mai Mendelssohn oedd sylfaenydd yr *Haskalah* (yr 'Oleuedigaeth' Iddewig). Ond nid arweiniodd hynny Mendelssohn, Iddew crefyddol dros ben, i gyfeiriad beirniadaeth feiblaidd.

Mae rhai, yn enwedig y mudiad Ceidwadol (gweler pennod 5) a dorrodd i ffrwd oddi wrth Uniongrededd ar yr union fater yma, yn teimlo fod rhesymeg syniadau 'goleuedig' yn awgrymu fod y Pentateuch wedi cael ei dderbyn yn raddol dros nifer o ganrifoedd. Mewn erthygl ym 1995, a gafodd llawer o gyhoeddusrwydd, dywedodd Prif Rabbi Prydain fod unrhyw Iddew oedd yn gwadu fod Moses wedi derbyn y Torah yn uniongyrchol gan Dduw ar fynydd Sinai wedi 'torri cysylltiad â ffydd eigyndadau'. Ymateb y mudiadau Diwygiedig a Rhyddfrydol, yn gam neu'n gymwys, oedd dweud y byddai diffiniad y Prif Rabbi o gred Iddewig yn eithrio o leiaf 90 y cant o Iddewon Prydain. Roedd y ffigur hwn yn cynnwys llawer o Iddewon oedd yn perthyn i synagogau Uniongred. Rhaid cofio, fodd bynnag, fod llawer o Iddewon o wahanol gred ac arfer yn dod o dan adain Uniongrededd. Mae un safbwynt Uniongred, fodd bynnag, sy'n gweld unrhyw fath o

Aelodaeth Uniongred heddiw

O ystyried llinach faith Iddewiaeth Uniongred, mae'n rhyfedd cyn lleied sy'n aelodau o'r mudiad Uniongred yn y wlad â'r boblogaeth Iddewig fwyaf yn y byd, sef Unol Daleithau America. Dim ond 9 y cant yw'r ffigur, er fod hyn yn tyfu'n gyson, yn enwedig o blith pobl ifainc sy'n symud oddi wrth eu cefndir cartref mwy radicalaidd. Mae canolfan ail fwyaf Iddewiaeth, sef Israel, yn unigryw o ran y gymysgedd o bobl sy'n ymfudo yno. Byddwn yn rhoi sylw arbennig i hynny ym mhennod 17. Digon am y tro yw dweud, er fod gan Uniongrededd gryn bŵer yn Israel, nad yw'n cynrychioli mwyafrif y boblogaeth Iddewig. Ym Mhrydain, mae'r nifer yn nes at yr hyn y bydddech yn ei ddisgwyl, gyda tua hanner Iddewon Prydain yn perthyn i'r Synagog Unedig. (Roedd Bwrdd Dirprwyon Iddewon Prydain yn amcangyfrif rhyw 57,000 o aelwydydd yn 2002.) Pfederasiwn yw hon o synagogau Ashkenazi yn Llundain, a sefydlwyd ym 1870 gyda chaniatâd Deddf Seneddol. Dyma'r corff sy'n penodi'r Prif Rabbi ac yn cynnal *Bet Din* (Llys Barn Iddewig) Llundain; bydd pwysigrwydd hwn yn cael ei drafod ym mhennod 9. Honnir fod rhyw 25 y cant arall o Iddewon Prydeinig yn eu galw'u hunain yn Uniongred, gyda rhai o'r rhain yn perthyn i synagogau Uniongred nad ydynt yn perthyn i'r Synagog Unedig. (Er enghraifft, yn 2002, roedd 6,500 o aelwydydd yn perthyn i Undeb y Cynulleidfaoedd Uniongred, a rhyw 3,000 i gynulleidfaoedd Seffardig.) Ond rhaid cofio fod y garfan 'Uniongred' yma'n amrywio'n eang iawn o ran ufudd-dod crefyddol. Mae rhai'n dweud eu bod yn Uniongred yn yr ystyr syml nad ydynt nhw'n Ddiwygyr neu oherwydd eu bod yn dod o deulu sydd, neu oedd, yn Uniongred. (Dylid nodi hefyd nad yw 25% o Iddewon Prydeinig yn aelodau o'r un synagog.) Mae hyn weithiau'n peri dryswch i bobl sy'n ymdrechu'n wirioneddol i geisio deall Iddewiaeth. Ar ôl dysgu na fydd Iddewon Uniongred yn bwyta pryddau sy'n cynnwys cig a llaeth ar yr un pryd na'n gyrru i'r Synagog ar y Sabbath, maent yn dod ar draws rhai sy'n gwneud. Ydy'r rhain yn eithriadau? A oes hawl ganddynt i'w galw'u hunain yn Uniongred? Y peth doethaf er mwyn peidio â pheri tramgwydd yw tybio fod Iddewon Uniongred yn cymryd y defodau a amlinellir yng ngwahanol benodau'r llyfr yma o ddiifrif.

Y Tra-Uniongred

Mae grwpiau Tra-Uniongred yn lleiafrif bychan ond amlwg. Cafod Chasidiaeth ei dwyn i'r gorllewin gan don ar ôl ton o ymfudo o'r 1880au ymlaen, ac i'r Unol Daleithau ac Israel (Palestina bryd hynny) yn sgîl yr Ail Ryfel Byd. Cafodd prif

yn ei ffurf fer, 'y Beshr'. Roedd yn iachawr poblogaidd, ac arweinwyd y mudiad ar ei ôl ef oedd cyfres o ddynion sanctaidd, y *zaddikim* ('y rhai cyfiawn', unigol *zaddick*). Roedd gan bob zaddick awdurdod am ei fod mor agos at Dduw.

Roedd hyn yn wahanol i arweinyddiaeth draddodiadol y rabbi oedd ag awdurdod ar sail ei ysgolheictod yn unig. Oherwydd hynny, datblygodd gwrth-fudiad, y *Mitnagdim* ('gwrthwynebwyr'). Ei arweinydd oedd Elijah ben Solomon Zalman o ddinas Vilnius yn Lithuania, a chafodd yr enw Gaon (Vilna) am ei fod mor ddysgedig. Roedd hefyd yn feistr ar ysgrifau cyfriniol y *Kabbalah* ('Traddodiad') ond roedd yn eu dehongli mewn modd gwahanol i'r Chasidim oedd yn dibynnu ar fathau eraill o ysbrydoliaeth heblaw dysg. Nid yw cyfriniaeth yn bwn hawdd ei ddeall, a does dim angen mynd ar drywydd hynny mewn llyfr sy'n ceisio egluro sut mae Iddewon yn meddwl ac yn mynegi eu ffydd heddiw. Ond mae llawer math o gyfriniaeth wedi dylanwadu ar fudiadau Iddewig ac Iddewon unigol, ac nid o fewn Tra-Uniongrededd yn unig.

Mae Iddewon Chasidig yn disgwyl i'w rabbiniaid fod yn ddynion sydd wedi cyrraedd cyflwr cyfriniol trosgynnol, sy'n eu hysbrydoli fel arweinwyr. Disgwylir iddynt, fodd bynnag, ddistyllu o'r traddodiad cyfriniol yma ffordd o fyw ar gyfer yr Iddew cyffredin, nid dim ond yr arweinydd. Mae elfen ddiwygiadol Chasidiaeth y ddeunawfed ganrif i'w gweld yn glir yng ngwaith cenhadu eang un grŵp Chasidig neilltuol, y Lubavitcher (o dre Rwsiaidd Lubavitch neu'r Chabad (o'r geriau Hebraeg am 'ddoethineb, dealltwriaeth a gwybodaeth'). Mae'r mudiad Lubavitch yn pwysleisio'r Talmud a'r Kabbalah. Mae'n anarferol yn ei gysylltiad â'r byd allanol, yn enwedig yn ei ganolfannau a rhaglenni addysgol. Yn y man, yn nwyrain Ewrop hefyd, cafwyd cyfaddawd rhwng y Chasidim, a'u pwyslais ar y llyfrau cyfriniol a phethau fel perlesmair, gweledigaethau a gwyrthiau, a'r Mitnagdim a oedd yn pwysleisio dysg rabinaidd a duwioldeb. Mae ehangder Iddewiaeth, felly, a'i gallu i gymathu pwyslais a mynegiant newydd i'w gweld yn achos y mudiad Chasidig sydd wedi dangos fod ganddo'r gallu i ysbrydoli pobl i astudio ac ufuddhau i'r Torah. Erbyn hyn mae Chasidiaeth, a oedd yn fudiad hynod wreiddiol yn y ddeunawfed ganrif – hereticaidd, ym marn rhai – yn un o gonglfeini Uniongrededd. Mae niferoedd mawr yn aelodau o Agudat Israel, er enghraifft, un o'r mudiadau mwyaf dylanwadol a phwysig o fewn Uniongrededd gyfoes, sy'n cynnwys Iddewon o bob cwr o'r sbectrwm Uniongred, yn cynnwys y gymuned Lithwanaidd.

05

Iddewiaeth an-uniongred

ganolfannau Chasidiaeth (yn y 1930au roedd rhai miliynau o Chasidim yn nwytrain Ewrop) eu dinistrio bron yn llwyr yn ystod yr Holocost. Ym mha wlad bynnag maen nhw wedi bwrw gwreiddiau, maen nhw'n byw mewn cymunedau clos iawn, sydd fel rheol yn cau allan y byd allanol. Mae cymuned Chasidig sylweddol yn Stamford Hill, Gogledd Llundain. Ynghyd â'r Lithwaniaid Uniongred, maen nhw'n bodoli, er enghraifft, mewn rhannau o Fanceinion, Efrog Newydd ac yn ardal 'Meah Shearim' Jerwsalem. Mae cymuned Iddewig Gateshead (Newcastle) yn falch o arddel ei gwreiddiau yn Lithwania.

Ers blynyddoedd bellach, mae grwpiau Tra-Uniongred wedi bod yn ymweld â threfi prifysgol yng Nghymru, fel Bangor, Aberystwyth a Chaerdydd yn ystod yr haf. Maen nhw'n aros yn neuaddau'r Brifysgol fel arfer, sy'n hwyluso'r trefniadau paratoi bwyd a llety sy'n ofynnol yn ôl y Torah.

Pan fydd papurau newydd neu'r teledu yn cyflwyno adroddiad am fater Iddewig, llun o Chasid sy'n cael ei ddangos bron yn ddieithriad (er nad yw Chasidim yn hoff o ffotograffau ohonyn nhw'u hunain, maen nhw'n gwneud llun trawiadol iawn!). Mae'r wisg ddu (sy'n deillio o gymdeithas ganoloesol gwlad Pwyl) a'r locsyn clust (er mwyn ufuddhau i Lefiticus 19: 27, 'Nid ydych i dorri'r gwallt ar ochr eich pennau, na thorri ymylon eich barf') yn dangos yn eglur mai Iddew yw hwn. Mae hyn yn digwydd hyd yn oed wrth gyflwyno safbwynt cwbl groes i Chasidiaeth, fel pan ddangoswyd lluniau ohonyn nhw ar adeg sefydlu eruv yng ngogledd-orllewin Llundain (gweler pennod 12). O ran arferion anodd eu deall o'r tu allan, y cymunedau Tra-Uniongred sydd amlycaf, am y rheswm syml eu bod nhw'n ufuddhau mor llwyr i'r rheolau, mewn ffyrdd sy'n adlewyrchu oes arall. Mae eu rheolau caeth ynglyn â gweddusrwydd (sy'n deillio o'r Codau Cyfreithiol), er enghraifft, yn dweud na chaiff dyn fod ar ei ben ei hun gydag unrhyw fenyw ac eithrio'i wraig. Mae unrhyw fath o agosatrwydd cyhoeddus (fel dal dwylo) gyda'ch gwraig yn cael ei ystyried yn anweddus pan fydd pobl eraill yn bresennol. Mae hyd yn oed ysgwyd llaw gyda menyw arall yn anweddus hefyd. Gallai dyn Tra-Uniongred sy'n gwrthod ysgwyd llaw â menyw gael ei ystyried yn anfoesgar neu'n sarhaus gan unrhyw un sy'n anghyfarwydd â'u hufudd-dod i'r rheolau crefyddol, ond does dim byd personol ynglŷn â hyn. Fel yr eglurwyd uchod, dyna fyddai ei agwedd tuag at unrhyw fenyw ac eithrio'i wraig.

Yn y bennod hon byddwch yn dysgu:

- am ddatblygiad mudiad a oedd yn ceisio diwygio Iddewiaeth
- sut mae gwahaniaethau allweddol mewn cred yn cael eu hadlewyrchu yn y gwahanol rannau mae menywod yn eu chwarae
- am fudiadau an-Uniongred erall: Ceidwadol a Rhyddfrydol.

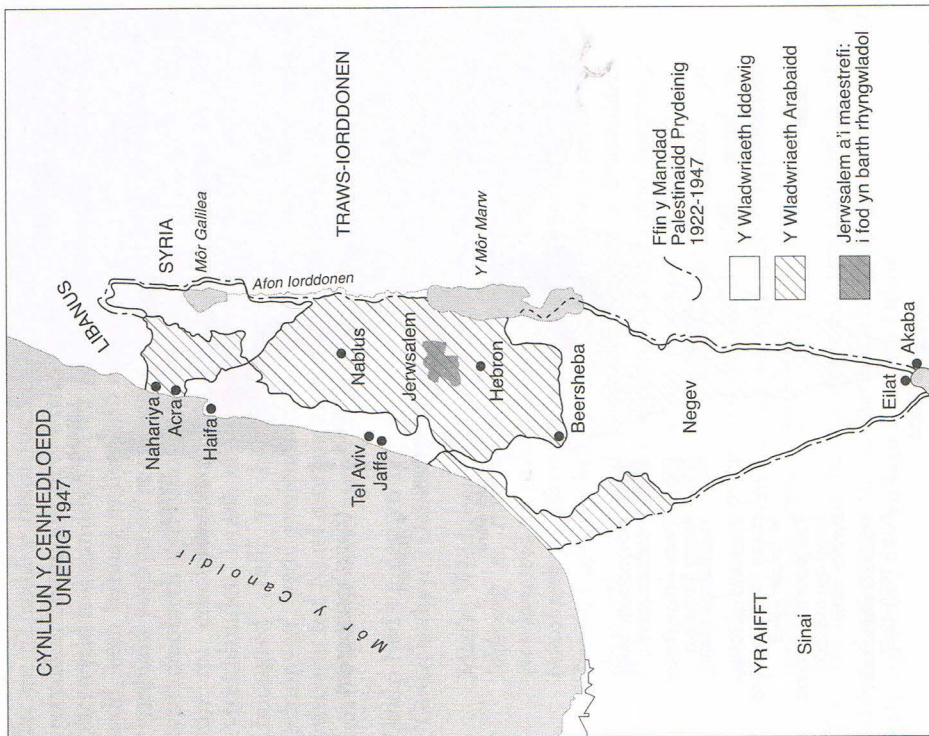
Daeth gwrthwynebiad i Seioniaeth yn y lle cyntaf nid yn unig gan y Bwld Sosialaidd a rhai grwpiau Tra-Unionged, ond hefyd gan fudiadau Unionged a Diwygiedig prif-frwd UDA a Phrydain. Yma eto, chwaraeodd Abrahm Kook ran fawr mewn darbwyllo llawer o Iddewon Unionged i gefnogi Seioniaeth. Roedd Iddewon Diwygiedig oedd yn mwynhau eu rhyddid newydd yng ngorllewin Ewrop neu America yn poeni i ddechrau fod pobl yn dweud mai eu gwir gartref cenedlaethol oedd Palestineina. Fel y gwelsom yn y 'Pittsburgh Platform', yn y dyfyniad ym mhennod 5, doeddenn nhw ddim yn disgwyl dychwelyd i Balesteina. Cafodd gwrthwynebiad Rhyddfrydol cynnar ei leisio gan un o sylfaenwyr y mudiad Rhyddfrydol Iddewig, Claude Montefiore. Ond byddai digwyddiadau yn newid barn llawer o bobl. Wedi pogrom ar ôl pogrom yn nwyrain Ewrop, daeth yr ymgais i ddiffa'r Iddewon yn llwyr, a'r Holocaust oedd y digwyddiad a argyhoeddodd Iddewon Blaengar. Oni bai am hyn, byddai Iddewon Diwygiedig, yn enwedig yn UDA, lle roedd pobl yn credu fod Seioniaeth yn gam yn ôl at syniad neilltuoiaidd o swyddogaeth Israel, wedi dal i wrthwynebu. Roedd yn chwyldro diwinyddol i Iddew Diwygiedig droi'n Seionydd, ond fe ddigwyddodd, a thrawsnewidodd hynny hunan-ganfyddiad Iddewon.

Ymatebion crefyddol i Seioniaeth

Gwrth-Seioniaeth

Mae ymatebion grwpiau 'crefyddol' o fewn gwladwriaeth Israel i Seioniaeth yn amrywio'n eang iawn. Ar un pen i'r sbectrwm, mae rhai sy'n gwrthod Seioniaeth yn gyfan gwbl. Mae aelodau o'r mudiad *Charedi* ('ofnus' yn yr ystyr o fod yn bobl dduwiol iawn), er enghraifft, disgynyddion getoau Ewrop, yn credu fod y wlad wedi cael ei rhoi i bobl Israel gan Dduw, a'i chymryd oddi wrthyn nhw am eu bod wedi anufuddhau i'r cyfamed. Pan fydd Iddewon yn ufuddhau i'r Torah unwaith eto, yna bydd Duw, a neb ond Duw, yn cyhoeddi dyfodiad Oes y Meseia pan fydd y wlad yn cael ei hadfer i'w bobl. Maen nhw'n llwyr wrthwynebu'r syniad fod yr Iddewon, drwy ddod i fyw yn y wlad, yn prysuro dyfodiad iachawdwriaeth. Maen nhw'n teimlo fod gwneud hyn yn golygu fod Iddewon yn ddiamynedd ynglŷn ag amseru Duw a'i allu i ailgynnull yr alltudion yn Israel.

Roedd cred y Seionwyr cynnar y byddai'r Charedim, yn y man, yn dod allan o'u geto ganoloesol a moderneiddio gyda phawb arall, yn ddi-sail. Arferai'r holl Charedim fyw mewn cymdogaethau traddodiadol fel Mea Shearim yn Jerwsalem.

Ym mis Tachwedd 1947, pleidleisiodd Cynulliad Cyffredinol y Cenhedloedd Unedig o blaid rhannu Palestineina

Derbyniodd yr Iddewon y ffiniau arfaethedig ar gyfer Gwladwriaeth Iddewig Gwrthododd yr Arabiaid y ffiniau arfaethedig ar gyfer Gwladwriaeth Arabaidd ac ymosod ar aneddiadau Iddewig

Erbyn heddiw mae ganddyn nhw gymunedau llewyrchus ledled Israel. Oherwydd y twf yma a'u gallu i ymdrefnu, fe enillon nhw fwy o seddi yn etholiad 1996 nag erioed o'r blaen. Mae teyrngarwch gwleidyddol – ar sail argyhoeddiad crefyddol neu agweddau tuag at heddwch gyda'r Arabiaid – yn gymhleth iawn

llai na 32 sedd y blaid fuddugol, Likud. Mae gan y pleidiau crefyddol, Seionaidd neu wrth-Seionaidd, rym mawr yn Israel oherwydd fod ganddyn nhw'r pŵer i ddymchwel y llywodraeth sydd, beth bynnag ei liw, bob amser yn gorfod brwydro i ddal clymblaid ynghyd er mwyn aros mewn grym (canlyniad system cynrychiolaeth gyfrannol Israel). Er ei bod yn cael ei chefnogi gan rai etholwyr Charedim, dydy Shas ddim yn gwadu cyfreithlondeb Israel ei hun. Yn wahanol i grwpiau Tra-Unionged eraill yn Israel, mae llawer o'i arweinwyr a'i gefnogwyr wedi gwneud gwasanaeth milwrol. Mae Shas yn gwaredu fod Israel mor anghrefyddol ac yn hynny o beth, mae'n sefyll ysgwydd wrth ysgwydd gyda'r Charedim gwrth-Seionaidd.

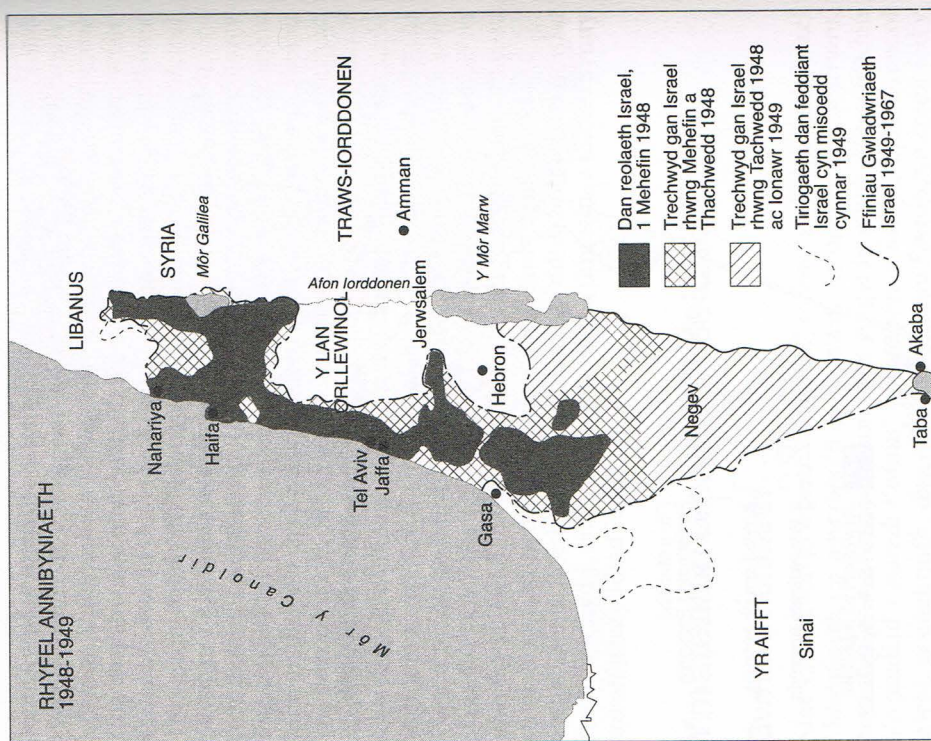
Grŵp hyd yn oed yn fwy gwrth-Seionaidd yw *Neturei Karta* ('Gwarchodwyr y Ddinas') sy'n dweud:

Mae'r Wladwriaeth Seionaidd yn gwadu i'r bobl Iddewig ei hanfod a'i natur unigryw, ac yn ei gweddnewid yn genedl fel pob cenedl arall, nad yw ei bodolaeth yn dibynnu ar ufuddhau neu ymwrthod â'r Torah. Cafodd y Wladwriaeth ger ein bron ei chreu fel rhywbeth i gymryd lle sancteiddrwydd a Duwioldeb Pobl Israel er mwyn gweddnewid ei hanfod unigryw, dwfn ei wreiddiau yn un tiriogaethol, an-lddewig, gwleidyddol. Mae'r Wladwriaeth Seionaidd yn cynrychioli heresi llwyr, yn dadwreiddio enaid ein ffydd o'i wraidd ac yn tramgwyddo'r cyfamod a unaeth Duw gyda ni yn Horeb.

Y cyhuddiad yw fod Seioniaeth wedi troi'r syniad o wlad yr addewid yn fater o genedlaetholdeb, gyda gwlad ac iaith yn galluogi pobl i fod yn Iddewon heb Dduw.

Dehongliadau gwrthgyferbyniol o grefydd

Ar ben arall y sbectwm gwleidyddol mae'r rhai y cyfeirir atynt gan eu gwrthwynebwyr fel eithafwyr neu ffundamentalwyr. Y *Gush Emunim* ('bloc y ffyddloniaid'), er enghraifft, a dalodd am rai o'r aneddiadau (*settlements*) Israelaidd cyntaf ar y Lan Orllewinol (Judea a Samaria) a Llain Gasa wedi i Israel feddiannu'r tiriogaethau yn ystod Rhyfel 1967. Maen nhw'n honni eu bod wedi dod yn ôl i ardaloedd neilltuol i hyrwyddo bywyd Iddewig ac y bydd hynny'n prysuro dyfodiad y Mescia. Rywle yn y canol rhwng y Neturei Karta a'r Gush Emunim mae'r rheini sy'n cefnogi'r llywodraeth yn gyffredinol ond heb ei gweld mewn termau crefyddol. Yn eu barn nhw, doedd sefydlu

Digwyddiadau yn ystod cyfnod sefydlu Gwladwriaeth Israel

yn Israel. Os ydyn nhw'n credu fod y wladwriaeth yn anghyfreithlon, yna pam mae'r Charedim yn pleidleisio o gwbl? Eu prif ddiddordeb yn y Knesset yw sicrhau arian cyhoeddus i gynnal ysgolion crefyddol a yeshivot. Maen nhw'n credu fod hyn yn gyson â'u cred, sydd hyd yn oed yn gryfach na chred y Seioniaid, mai dim ond yr Iddewon sydd â hawliau, hawliau a roddwyd iddyn nhw gan Dduw, yn eu mamwlad feiblaidd. Felly, ym 1996, drwy bleidleisio dros bleidiau Iddewiaeth Unedig y Torah a Shas, enillodd y Charedim, ynghyd â'r Blaid Grefyddol Genedlaethol (grŵp Seionaidd) 23 sedd yn y Knesset, ychydig yn

Gwladwriaeth Israel ddim yn arwydd o iachawdwriaeth Fescianaidd. Mae'r grwpiau hyn, sy'n cynnwys y Lubavitcher, yn cefnogi aneddiadau ac yn gwrthwynebu rhoi rhannau o'r Lan Orllewinol yn ôl i'r Palestinaid. Yn wir, maen nhw'n uchel eu cloch ynglŷn â hyn, ond o safbwynt Seionaidd hynafol yn hytrach nag am resymau gwleidyddol. Heblaw am ystyriaethau diogelwch, maen nhw am ddal gafael ar y tir oherwydd eu cred grefyddol fod y tir ei hun yn sanctaidd, hynny yw, wedi ei roi i'r Iddewon gan Dduw, ac nad eu heiddo nhw mohono i'w roi i neb arall. Eu gwrthwynebiad ffyrnig i roi tir yn ôl sy'n rhoi'r fath ddylanwad gwleidyddol i'r grwpiau hyn yn Israel, yn enwedig gyda gwleidyddion asgell-dde.

Grŵp arall sydd yn y canol, ond sydd ag agweddau gwahanol iawn at y wlad a roddwyd gan Dduw, yw'r Seioniaid crefyddol prif-ffrwd. Dywedodd un o'u harweinwyr, Rabbi Maimon (1875-1962):

Rhaid sefydlu'r Wladwriaeth Hebreidd a'i rhedeg yn unol ag egwyddor y Grefydd Hebreidd, hynny yw, Torah Israel. Mae'n hargyhoeddiad yn glir: o'n safbwynt ni, y genedl, mae ar grefydd a'r wladwriaeth angen ei gilydd

Yn ddi-os, mae'r safbwynt yma'n agos iawn at y safbwynt beiblaidd cyffredinol (fod derbyn y tir gan Dduw yn golygu fod rhaid parhau i ufuddhau i Dduw). Yr argyhoeddiad yw fod rhywbeth dwyfol, rhywbeth trosgynnol yn y modd mae llawer o alltudion wedi cael eu 'cynnull' neu eu 'casglu i mewn', ond mae hynny'n golygu byw yn unol â mandad moesol Israel. Hynny yw, all yr Iddewon ddim ei chael hi bob ffordd. Naill ai mae'r Wladwriaeth Iddewig yn amlwg grefyddol yn y modd y mae ei phobl yn byw, neu os yw'r bobl yn dewis byw fel unrhyw bobl eraill, yna mae eu gwladwriaeth yn mynd yn debyg i unrhyw un arall, heb allu hawlio bod yn rhodd neu bwrpas Duw. Ar un ystyr, maen nhw'n credu mai busnes Duw yw ei addewidion. Gwaith yr Iddew yw byw yn unol â'i ofynion. Mae hyn yn rhybudd yn erbyn camdefnyddio'r Beibl fel starter Israelaidd sy'n caniatáu meddiant diddiwedd ar 'Israel fwyaf' gyda'i ffiniau beiblaidd ehangaf posibl neu, yn wir, unrhyw ran o'r tir. Prin ei bod yn syndod clywed mai pobl sy'n meddwl fel hyn sydd wedi bod gyda'r mwyafrif beirniadol o bolisi Israel, yn enwedig ar faterion hawliau dynol. Nid nhw yw'r unig rai, wrth gwrs. Cafodd aelod o un o bleidiau cwbl wleidyddol y Knesset ei gofnodi yn dweud:

Mae'n ddyletswydd ar Israel i lymu wrth y foeswrs Iddewig sylfaenol: mae'r hyn oedd yn gas genym pan

oedden ni'n lleiafrif, yr hyn sy'n niweidiol i Iddewon ar wasgar, yn gas genym ac yn niweidiol i ni byd yn oed heddiw, er i ni enill rhyddid ac annibyniaeth.

O'u dealltwriaeth grefyddol amrwil o beth yw bod yn Iddew, mae pobl yn dod i gasgliadau gwleidyddol gwahanol ynglŷn â sut i ymddwyn mewn Gwladwriaeth Iddewig. Mae dealltwriaeth y Seionydd crefyddol yn cael ei adlewyrchu yn y Datganiad Annibyniaeth sy'n cyfeirio at 'broffwydi Israel' yn dysgu ystyr 'rhyddid, cyfiawnder a heddwch'. Ond mae'n drawiadol iawn nad yw dogfen a luniwyd yn y wlad a roddodd undduwiaeth i'r byd yn cynnwys y gair 'Duw'. Y peth agosaf yw 'ffydd yng Nghraig Israel', term na fyddai'n eithrio anghredinwyr (yn cynnwys Ben Gurion ei hun). Ond mae'r ystumio geiriol yn amlwg gydag ymadroddion fel 'Mewngynnull yr Alltudion' ochr yn ochr â 'datblygu'r wlad er budd i'w holl breswylwyr'. Gallai Arab sy'n ddinesydd Israelaidd amau nad yw'r naill yn arwain at y llall, er mor hoff gan lawer o Israelaidd yr aneddiadau ymfrostio eu bod wedi datblygu'r tir – yn enwedig y cyflenwad dŵr – er budd i bawb, mewn ffordd na cheisiodd y boblogaeth Arabaidd wneud erioed.

Mae holl gwestiwn yr aneddiadau (yn enwedig y rhai ar gyfer mewnfudwyr) yn dal i fod yn bwnc llosg. Mae'n anodd i Balestinaid gymryd ymrwymiad llywodraeth Israel i broses heddwch o ddifri tra'n dal i ehangu. Pam, gofynnir, y cafodd ugeiniau o aneddiadau eu hadeiladu ar dir dadleuol? Mae'r naill llywodraeth Israelaidd ar ôl y llall wedi bod yn amwys eu hagwedd, weithiau dan bwysau gan UDA i atal anheddu, ac eto, rhwng 1982 a 1992, cafodd dengwaith mwy eu hadeiladu. Cwtogodd y Llywodraeth Lafur a etholwyd ym 1999, yn hallt ar y gyllideb ar gyfer aneddiadau ond newidiodd llywodraeth Likud 2001 y penderfyniad hwn.

Hunaniaeth mewn Gwladwriaeth Iddewig

Wrth i Israel dynnu at ei hanner cant ym 1998, treuliodd cyfryngau'r byd lawer o amser yn asesu ei genedigaeth a'i hanner canmlwyddiant. Meddai Uri Avnery, cyn-aelod o'r Knesset, ac un o arweinwyr Bloc Heddwch Israel, Gush Shalom:

Pan fyddwch chi'n 50 oed, dylech fod yn gwybod pwy ydych chi. Dydy gwladwriaeth Israel ddim. Beth yw hi? Gwladwriaeth 'Iddewon'? fel y galwodd sylfaenydd Seioniaeth y wladwriaeth oedd i ddod? 'Gwladwriaeth y